پۆل ریکۆر:
پەیوەندی شاعیر بە کەلەپور پەیوەندییەکە لە سەر پارادۆکس هەڵچنراوە

و: عەبدولموتەلیب عەبدوڵلا

(4)

ریکۆر دەیویست ئەو کوڕەی ببینێت کە بە ناوی (ئۆلیفیە) ناو نابوو واتە ڕەمزی ئاشتی، بەلام لە ساڵی (1986) ئەو کوڕەی ریکۆر سنوورێکی بۆ ژیان داناو بە خۆکوژی کۆتایی بە ژیان هێنا، بەمجۆرە ڕەمزی ئاشتی بووە ڕەمزی مەرگی جاویدانی، ریکۆر کتێبی (لە دەقەوە بۆ کار) کە لە ساڵی (1990) بە چاپ گەیاند پێشکەشی ئەو کوڕەی خۆی کردووەو دکتۆر جۆرج زیناتی ئەو کتێبەی بە ناونیشانی (خود چاوی ئەویدیکەیە) وەرگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی.
دواجار ریکۆر لە تەمەنی (92) ساڵی لە ماڵەکەی خۆی لە (شتونای مالابری) کە دەکەوێتە دەرەوەی (پاریس) بەیانیەکی زوو لە خەودا کۆچی دوایی کرد، هاوڕێکە (ئۆلیڤەر) بلاوی کردوە کە ئەو پێشتر نەخۆشی دڵی لەگەڵدا بووە، ریکۆر هەمیشە دژی شەڕ بووە ئەو یەکێك بووە لە بەرهەڵسکارانی شەڕی جەزائیر و شەڕی بۆسنە و وەك چۆن دژی سیستەمی فاشیەت جەنگاوە.

پ/ من لەم بارەوە لەگەڵتدا تەبا نیم، ئەوەش ئەو خاڵەم بیر دەخاتەوە کە دەمەوێت لەو بارەیەوە پرسیارت لێبکەم، ئەویش ئەوەیە کە چۆن دەست بۆ مەسەلەی خەڵکانی دنیای هونەر دەبەیت. لە بابەتێك لە بابەتەکانی کتێبەکەت (هیرمینۆتیکاو زانستی مرۆڤایەتی) تۆ قسە لەو دنیایانە دەکەیت کە کار لە یەکتر دەکەن، ئەوەش فیکرەی کەلەپور(**tradition**) **بە بیر من دەخەنەوە، ئەوەی لەو بابەتەدا ناکۆك دەکەوێتەوە ئەوەیە کە تۆ لە تەواوی کتێبەکەتدا لە بارەی کاری هونەرییەوە قسە لە دنیایەکی هەڵبژێردراو دەکەیت، دنیایەك کە لەگەڵ ئەوەی کەمێك بەر لە هەنوکە ریزبەندیت کرد یەك دەگرێتەوە.**

لێرەدا دەمەوێت پرسیار لە تێگەیشتنی (ت س ئیلوت) بکەم کە لە بارەی کەلەپورەوە هەیەتی، ئەو پێیوایە کەلەپور جۆرێکە لە بوار-کایە، رەنگە ئەو فیکرەشی لە زانستەوە وەرگرتبێت، ئیلیوت پێیوایە کە هەموو کارێکی تاکگەرایی بە شێوەیەکی ورد و پتەو دەکاتە تەواوی ئەو پەیوەندیانەی کە ئەو بوارە پێکدەهێنن.

-**ریکۆر**: بەڵێ، بەلام جارێکی دیکە نابێت بەو دابەشکردنە ساکارانەی نێوان زانست لەلایەك و هونەر و شیعر لە لایەکی دیکە هەڵبخەڵەتێین.. ئەو دابەشکردنەی پێیوایە دنیا لە سیستەمێك پێکهاتووە، سیستەمێك کە راستییەکانی لەخۆ گرتووەو ئیتر لە سەر هەموو دنیا پێویستە کە شتێکی دیکەی لە راستی بخاتە سەر، بەلام لە بواری شیعردا هەموو شاعیرێك بۆ خۆی رێبازی خۆی دەگرێتە بەر. ساختەیی ئەو دابەشبوونە ئەوەیە کە زانست وەك ئەوەی کە وێنای دەکەین، رەنگە کەمترین بەدواییەك ریزکردنی تێدا بێت. ئێستا هەندێك هەن قسە لە هەڵوەشانەوەی زانست دەکەن، لە لایەکی دیکە ئەوەی کە جێگەی دڵنیاییە ئەوەیە شاعیر –هەر شاعیرێك- لە خاڵی سفرەوە دەست پێناکات، هەتا ئەگەر بنەماو رێساکانیش هەڵوەشێنێتەوە. ئەوەش ئەوە دەخاتە روو کە پەیوەندی شاعیر بە کەلەپور پەیوەندییەکە لە سەر پارادۆکس هەڵچنراوە.

دەشێ گران تێگەیشتن لە چەمکی کەلەپور بۆ ئەو حەساسیەتە توونده بگەڕێتەوە کە لە بەرامبەر وشەدا هەمانە، چونکە وشە بەرەو ئەوە دەشکێتەوە کە تەعبیر لە خەزینەیەك بیرکردنەوەی دامرکاوەوە دەکات، ئەگەر سەیر بکەیت دەبینی کەلەپور مافی ئەوەی نییە، ئەو ناونانانە لەخۆدا هەڵبگرێت تەنها ئەو کاتە نەبێت کە لە ناوەوەی خۆیدا جۆرێك لە شێوەکانی دەمەتەقێی هەڵگرتبێت. واتە پێویستە لە ناوەوەی خۆی بەردەوام کردەی هەڵبژاردن و نوێکاری بگەیەنێت.

بەر لە هەنوکە قسەم لە سەر (ئیلیوت) کرد، بەلام کاتێك باسی مەسەلەی کەلەپور دەکەم یەکێك لەو ناوانەی خۆی دەسەپێنێت (نۆرسرۆب فرای)ە لە کتێبەکەیدا (توێکاری رەخنە) لە رێگەی تۆرێك لە چنین و فریودانەوە جەختی لە فیکرەی هەبوونی تۆرێك لە کاری هونەری کردۆتەوە وەك ئەوەی کاری هونەری یەکەیەکی گشتی بێت و لە تەنها دەلالەتێك پێکهاتبێت کە چنین و فریودانە. بەلام دەبێ ئاماژە بەوە

بکەم کە ئەو مەسەلەیە تەنها ناکەوێتە دووتوێی پرۆژەی تایبەتی شاعیرێکەوە، شاعیرێك کە دەبێت بۆ ئەو کارە هونەرییانە شتێك زیاد دەکات.

پ/ بەلاّم شاعیر دەشێ خوێنەریش بێت، کاتێك لە بارەی خۆتەوە وەك خوێنەرێك قسەت کرد، وشەی (گەوهەر)ت هێناوە یاد، وەك خوێنەرێك ئەو گەوهەرە لە ناوەوەتدا شێوەیەك لە شێوەکانی کەلەپور پێکدێنێت، هەروەها بە نیسبەت من ئەوە روویەك لە رووەکانی کەلەپوری شیعری فەرەنسم بیر دەخاتەوە، لێرە لە بارەی ئەوەوە دەمەوێت بپرسم بە تایبەتی لە بارەی ئەو بەدواداچوونەی کە لە کتێبەکەت (فرۆید و فەلسەفە) خستە روو، لەوێدا دەڵێیت وەزیفەی یان کارفرمای خەون شاردنەوەیە، بەلاّم کارفرمای قەسیدە کەشفکردنە، لە سەرنجێکی راگوزەردا ئاماژەت بەوە کرد کە شیعری سوریالی ئەوەندە نایاب نییە چونکە زۆر بە توندی بە خەونەوە لکاوە.

-**ریکۆر**: نەخێر، ئەوەی ئەو کات لە هۆشمدا دەخولایەوە لە سەر ئەوە بوو کە (ئەندریە پریتۆن) لە بارەی خۆشەویستی شێتگیریەوە پێشکەشی کردبوو، گواستنەوەی سەرەکی لەو ناوکۆییەدا بەرەو ئەو کارە بوو، رەنگە (پریتۆن) پەیوەندییەکی باشی لە نێوان شیعر و خەون دروستکردبێت، ئەگەر ئەوە بخەینەوە بیر کە خەونی هەڵگەڕانەوە (ئەو زاراوەیە لای فرۆید بە سەرهەڵدانەوەی لبیدۆ دێت، ئەو بارەش ئەو کاتە دەچێتە خەون کە بۆی نەگونجێ بە شێوەی ئاسایی ئارەزووەکانی پراکتیزەی بکات..-و. ك) بەرەو ئاراستەی رابردوو دەبزوێت، بەلاّم شیعری پەیامبەر(Prophetic(بەرەو داهاتوو، ئێستا لە بەرامبەر ئەو گوتەزایانە هەندێك سڵکردنەوە هەیە، لەو بڕوایەدامە من لە خودی ئەو کتێبەدا، ئاماژەم بۆ ئەوە کردبێت کە شیعر رەنگە بەرەو رابردوو جولە بکات، (کریس) یەکێك بووە لەوانەی ئاماژەی بەو بیرکردنەوەیە داوەو بەوەی کە دەڵێت (خەونی هەڵگەڕانەوە) دەشێ ئامانجی کەوتنی داهاتوو پێ بێت.

پ/ هەروەها ئەوەت خستۆتە روو کە خودی رەمز ئارکیۆلۆژیاو ئەوەی کە نیازدارییە دەخاتە روو، بەلاّم تۆ لە یەکگرتنی ئەوەی کە بەرەو پێشەوە دەڕوات و ئەوەی کە بەرەو دواوە دەگەڕێتەوە کەوتوویەتە تەگەرەوە، ئایا هەتا ئێستا هەست بەو تەگەرەیە دەکەیت؟.

-**ریکۆر**: من ئەوەم لە شانۆگەریی ئۆدیب پاشای سۆفۆکل روون کردۆتەوە و هەوڵمداوە لە رێگەیەوە دوو تراژیدیا بەرجەستە بکەم: یەکەمیان تراژیدیای هەڵگەڕانەوە (سەرهەڵدانەوە) کە لە رێگەی دووبارە بوونەوەی خەونێکی کۆنەوە هەوڵدەدات بۆ دواوە بگەڕێتەوە، ئەوەیان نوێنەرایەتی گرێی ئۆدیب دەکات، بە سەر ئەو تراژیدیاوە تراژیدیای دیکەش کەڵەکە بووە کە بە راستییەوە پەیوەستە، بەمجۆرە ئەو تەگەرەیەی کە لێرەدا سۆفۆکلس دەیخاتە روو ئەوە نییە کە ئۆدیب باوکی دەکوژێت و دایکی لە خۆی مارە دەکات، بەڵکو گرفتەکە ئەوەیە کە نکۆڵی لە خودی حەقیقەت دەکات، بەرگرییەکەش لێرەدا بە مانا فرۆیدییەکەی بەرگریکردنی (تیریزاس)ی فالگرەوە نییە، بەڵکو لێرەدا گرفتەکە پەیوەستە بەو مامەی کە ئۆدیب دەپێکێت، لە بەرامبەر ئەو کارامەییەی کە فالگرەوە کوێرەکە خاوەنیەتی.
بۆیە ئێمە لەو چیرۆکە فەلسەفییەی سۆفۆکلس پەیوەندییەکی تا رادەیەك بە تینمان لە نێوان خەون و خەیاڵی پەتیدا دۆزیوەتەوە.

پ/ ئەی لە بارەی ئەو گوتەزایەت کە تێدا ئەو دەخەیتەوە یاد کە شیعر کەشف دەکات، بەلاّم خەون دەشارێتەوە، ئایا قوتابخانەیەکی شیعری –بۆ نموونە وەك قوتابخانەی رەمزی- نایەتە بەر چاوت کە بە مەبەستەوە هەوڵی شاردنەوە دەدات.

-**ریکۆر**: حەز دەکەم بۆ ئەو سەرنجە بگەڕێمەوە، چونکە ئەو کتێبەم بەر لە دە ساڵ نووسیووە، لەو کاتەوەش تاکو ئێستا وەك ئەوەی کە دەمەوێت زۆر شت فێر بوومە، (فران کیرمۆد) کە من زۆر سەرسامی کارەکانیمە لە کتێبەکەی (سەرەتای نهێنییەکان) ئەوەمان دەخاتەوە بیر کە یەکێك لە کارفرماکانی پەندو گێڕانەوەی رەمزی هەر ئاشکرا کردن نییە، بەڵکو تەمومژییە، لێرەدا پاردۆکسەکە خۆی لە یەکێك لە هۆیەکانی ئاشکراکردندا مت داوە، کە ئەویش یەکێکە لە هۆیەکانی تەمومژی. لە سەر ئەو بیرکردنەوەیە بۆ ئەو پەندو گێڕانەوە رەمزییەی

که (مەسیح) لە ئینجیلدا دەیگێڕێتەوە (فران کیرمۆد) تەئویلێکی سەیری کردووەو پێیوایە کە کارفرمای ئەو پەندانە ئاشکرا کردن و پڕشنگ خستنە سەر نییە، بەڵکو سەرلێشێواندنی ئەوانەیە مەعریفە رادەگەیەنن و تەمومژی پەرە پێدەدەن.

پ/ تۆ ئەو کەرەتە ئاماژەت بەوەدا کە شیعری (والاس ستیڤنز)ت خۆش دەوێت، ئەو خەسڵەتانە چین لە شیعری "والاس" بە نیسبەت تۆ تایبەتمەندن؟.

-**ریکۆر**: شیعری (والاس ستیفنز) جۆرێك لە فەلسەفە لەخۆ دەگرێت، ئەو جۆرەش لە فەلسەفە لە شیعری ئەڵمانی لای (هۆڵدرین و ستیفان جۆرج و پۆل جیلان نەبێت نابینرێت، هەروەها شیعری (ستیفن) بەو دوو خەسڵەتەوە جیا دەکرێنەوە کە پێشتر قسەم لە بارەیانەوە کرد، ئەوانیش تەعبیر کردن لە بارەی ئەزموونی مرۆڤایەتی ورد و ئاڵۆز، کە پێشتر زمان ئەوەی بە خۆیەوە نەیدیووە، هەروەها ئەزمونگەری لە زماندا، چونکە لە نووسینی (ستیفن) شیعر لە بارەی شیعرەوەیە. هەر دوو لایەن: تەعبیرکردن و ئەزموونکردن لە شیعری ئەودا بەر چاو دەکەوێت.

پ/ لەوانەیە ئەوە وای لێبکات وەك شاعیرێکی گەورەی بکەوێتەوە!.

-**ریکۆر**: توانای مامەڵە کردنی لەگەڵ زمان لە خودی خۆیدا وای لێدەکات بەرەو شاردنەوەی واقیع هەنگاو بنێت، لێرەدا دەشێ بڵێین ئەو واقیعەی کە لە شیعرەکانیدا بە چاو دەبینرێت وەك رێگە خۆشکردنێك وایە کە مەزەندەی بە دەست هێنانی ناکرێت، لەوێوە زمانێك بە دەست دێنێت کە هەڵگری سروشتێکی تایبەتە، زمانێك کە رێگە بەرەو دنیابینی خۆش دەکات. هەروەها ئەو واقیعەی ئەو دەیبینێت ملکەچی کردەی دووبارە خەڵقکردن دەبێت، کەواتە ئەو پێشتر پێناسەیەکی ئامادەکراوی بۆ ماهیەتی واقیع و ماهیەتی ئەزموون نییە.

پ/ ئەوە دوو دێر شیعری (ستیڤنەر)م بیر دەخاتەوە کە ناونیشانەکەی (جوانییەکانی شەڕە) تێیدا دەڵێت:

(بنی الفاقه، أبناو الشقاو

بهجه اللغه هی ملیکتنا العصماو)

-**ریکۆر**: من بە تەواوی حەز لەو دڵسۆزییەی بۆ زمان دەکەم، ئەو دڵسۆزییەی کە لە دەرکەوتنی دنیای نوێ و ئاسۆی نوێوە لە دایك دەبێت، دنیای نوێش ئەو کاتە دەردەکەوێت کە بۆ تەعبیر کردن لە دنیای کۆن هیچ هەوڵێکی نیازئامێزانە لە ئارادا نییە، شاعیر دەستی لە دنیای کۆن هەڵگرتووەو نایەوێت تەعبیری لێبکات، پاشان دێت هەستی نوێ و ئاسۆی نوێ خەڵق دەکات، نەك لە بەر ئەوەی کە دەیەوێت، بەڵکو چونکە نکۆڵی لە شتە وەستاوەکان دەکات و وازییان لێدەهێنێت.

پ/ ئایا لەو بڕوایەدایت کە بە راستی ئەوە جولەیەکی دینامیکییەو لە رێگەیەوە شیعر کار دەکات؟ ئایا پێتوایە لە بنەڕەتدا شیعر بەرەو ئاراستەی زمان دەجولێت و وێرای ئەوەش گواستنەوەو گوازراوە بەرەو ئەو بە شێوەیەکی دیکە و وەك خستنە پاڵ دەردەکەوێت؟.

-**ریکۆر**: ئەوە قەناعەتە چەسپاوەکەی منە، هەر ئەوەشە وام لێناکات لەگەڵ بونیادگەرەکان و ئەوانەی کە پێیانوایە شیعرییەت گواستنەوە نییە، یان بە تەواوی گواستنەوە نییە بکەومە دوژمنایەتییەوە. راستی ئەوە و سوودەکەی خۆی لەوەدا ماتداوە کە نکۆڵیکردنی بەیەکەوە بەند بوونی تەقلیدییەت و بابەتخوازی نێوان شیعرو واقیع بەرەو بە یەکەوە بەند بوونێکی نوێمان دەبات، نەك هەر تەنها لە نێوان شیعرو واقیع، بەڵکو لە نێوان شیعرو خودی پرۆسەی خەڵقکردن.

لە سەرەتای ئەو گفتوگۆیە پرسیاری بەکار هێنانی زاراوەی شیعرییەتت (یان بۆتیکا) لێکردم، نیوەی وەڵامەکەم لە بارەی ئەو پرسیارە ئەوە بوو کە ئەرستۆ ئەو زاراوەیەی بەکار هێناوە بۆ ئەوەی تەعبیر لە هەموو شێوەکانی خەڵقکردن بکات، خەڵقکردنێك لە رێگەی زمانەوە بە ئەنجام دەگەیەنرێت، جا چ ئەو خەڵقکردنە وەك شیعر بکەوێتەوە یان وەك چیرۆك. بەڵام نیوەی دووەمی وەڵامەکەم ئەوە بوو ئەو زاراوەیە لە رێگەی خەڵقکردن و دووبارە خەڵقکردنەوە، تەعبیر لە دووبارە گەڕانەوەی وزەی زمان دەکات. ئەوەش رێگەمان پێدەدات کە

بتوانین واقیع وەك خۆی لە ڕێگەی پرۆسەی خەڵقکردنەوە کەشف بکەینەوە. کەواتە لێرەوە ئێمە بەو واقیعە ناتەواوەوە بەندین. ئەوەش زاراوەی کەوتنە نێو گومانم (entelecheia) بیر دەخاتەوە کەوا "ئەرستۆ" بەکاری هێناوەو مانای سەیر کردنی شتەکانە وەك ئەوەی کە هەوڵێکە نەك وەك ئەوەی کە واقیعێکی بە دەست هاتووە، لێرەوە لە کتێبەکەمدا ئەو بابەتەی لە بارەی میتافۆر (خوازە)ەوەیە تێیدا دەڵێم زمان لە کاتی بەردەوامیدا وا دەکات هەمیشە لە حاڵەتی شیاو (possibility)دابێت، بەمجۆرە لەگەڵ واقیعێکی ناتەواودا یەکدەگرێتەوە، خودی ئەو واقیعەش لە حاڵەتی بەردەوامیدایە. ئەو زمانەی کە لە حاڵەتی بەردەوامیدایە بە تەنگ واقیعێکەو دێت کە لە هەمان حاڵەت دایە.

پ/ ئایا ئەو واقیعەی کە دەیناسیت ئەو واقیعەیە کە بەمجۆرە پێیدەگەیت؟

-**ریکۆر**:بەڵێ، بەڵام ئەو زمانەی کە لە قسە کردنی ئاسایی بەکاری دەهێنم بە واقیعێکەوە بەندە کە پێشتر ئامادەکراو کاملە، واقیعێك کە ماناکانی لە ڕێگەی تەواوی تاکەکانەوە دیاریکراوە.

تێبینی:

1-ناونیشانەکان من هەڵمبژاردوون، وەك چۆن پێشەکیەکانیش هەر لە لایەن منەوە ئامادە کراون، بۆ ئەو مەبەستە بڕوانە(اشکالیه القراوه و التاویل- نصر حامد ابو زید- المرکز الپقافي العربی- گ4-1996/ الفصل الاول. "ئازاد سوبحی" ئەو بەشەی لە ژێر نانیشانی (هیرمینۆتیکا و کێشەی ڕاڤەکانی دەق) وەرگێڕاوەتە سەر کوردی. هەروەها بڕوانە -ڕۆژنامەی "الغد الاردنی" **الاحد 24 کانون اول 2006 (وەرگێری کوردی)**

2- سەرچاوەی گفتوگۆیەکە بڕوانە ئینتەرنێت/ گۆڤاری (نزوی) ژمارە (15) ل155 www.nizwa.com/volume15/p155_160.
حوار مع بول ریکور/الشعر والإمکان -ترجمە: سامح فکری (باحپ ومترجم من مصر)